

OUDE GRAFSTENEN OP DE OUDE BEGRAAFPLAATS TE RHENEN IN 1992

door Dr. H.P. Deys

Het voorgaande artikel werd ons toegezonden door Mr. Dr. J. Belonje, die het onlangs, op 93-jarige leeftijd samenstelde naar aanleiding van aantekeningen, die hij nog in zijn bezit heeft. In zijn begeleidend schrijven en in een bezoek aan hem deelde hij mede, dat hij in 1921 na zijn vaandrags-examen bij het 22^e Regiment Infanterie te Ede werd overgeplaatst en er als luitenant in de jaren 1925, '26, '27, '28, '31, '33 en '34 (ontslag) terugkeerde. In de beginjaren van zijn diensttijd begaf hij zich verschillende malen per fiets naar Rhenen, waar hij vele aantekeningen maakte, die reeds enkele malen tot een publicatie leidden.

Het genoemde artikel schreef hij, zoals vermeld, naar aanleiding van een bezoek aan Rhenen in 1957. De bedoelde begraafplaats was gelegen aan de zuidzijde van de Herenstraat, ten westen van de R.K. Gedachteniskerk. Deze locatie is thans als park in gebruik maar er liggen, verspreid over het parkje, nog enkele grafstenen. Het een en ander gaf mij aanleiding, de huidige toestand van de grafstenen te beschrijven en wat over de geschiedenis van de begraafplaats mede te delen.

Voorheen geschiedden de begrafenissen in de Cunerakerk, en in later tijd op het kerkhof, dat hieromheen gelegen was. In 1827 werd door koning Willem I een besluit afgekondigd, waarin het begraven van lijken in kerken, kapellen of bedeplaatsen sterk aan banden werd gelegd. Daardoor ontstond de noodzaak om vóór 1 jan 1829 in alle steden, dorpen en gehuchten, waar nog geen begraafplaatsen in de zin van het nieuwe besluit aanwezig waren, nieuwe begraafplaatsen aan te leggen. Daarom werd in Rhenen in de loop van 1828 door de gemeentesecretaris een concept voor nieuw reglement opgesteld, dat in overeenstemming met de kerkbesturen van Rhenen en Elst werd aangenomen.

Dit concept-reglement moest echter onder druk van de Provincie in vele opzichten worden gewijzigd omdat het niet alleen te kostbaar en omslachtig voor de gemeenten Rhenen en Elst zou worden, maar ook omdat het bepalingen bevatte, die niet met de geest van de Grondwet en met die van het Gouvernement, maar vooral ook niet met die van de tijd in overeenstemming waren. Het reglement werd daarna door de secretaris geheel herzien en in oktober 1828 werd het nieuwe reglement op het **begraven van de doden** vastgesteld.

In artikel 1 werd bepaald, dat binnen de gemeente van Rhenen ten koste der gemeente zouden worden aangelegd twee begraafplaatsen: een voor de kerkelijke gemeente van Rhenen, en een voor de kerkelijke gemeente van de buurtschap Elst. Het bleek dat het gereformeerde diaconie bestuur in Elst een hoekje grond van ongeveer tien Ned. roeden in eigendom had, dat geschikt was om tot een begraafplaats te worden ingericht. Het kon worden aangekocht voor f 100,=.

Inmiddels had J.G. Sandbrink, lid van de raad, zich in juni 1828 laten overhalen om zijn tuin, groot ca. 15 roeden, gelegen aan de straatweg op een afstand van ruim 200 ellen (meter) buiten de Bergpoort, en met een goede beukenhaag omringd, af te staan ten behoeve van een begraafplaats, voor een som van 1000 gulden, wanneer er geen andere geschikte en voordeliger plaats zou worden gevonden. De tuin werd aangekocht eind 1828.

Gedeputeerde Staten vonden de prijs voor 15 Ned. roeden echter te hoog, dit zou in het belang van stad's financiën moeten worden herzien, en bovendien was het de vraag of het oppervlak wel groot genoeg was. Het gemeentebestuur antwoordde, dat gezien het getal der overledenen gedurende de laatste 5 jaar, in verband relatie tot de grootte van de bevolking, de oppervlakte zeker toereikend werd geacht.

Over de aan te kopen grond van de diaconie in Elst ontstond enige opschudding. Een aantal inwoners van Elst keurde deze plaats hogelijk af omdat het vooroordeel bestond dat deze grond z.g. **Armenland** was en bovendien op enige afstand gelegen was van de plaats waar vroeger de misdadigers onder het gerecht van Amerongen werden opgehangen. Hoewel deze plaats een half uur gaans verderop gelegen was en er nooit enige relatie mee bestaan had, besloot men, om problemen te voorkomen naar een ander stuk grond uit te zien. Men kocht toen voor f 100,= een stuk grond van Geurt van Klinkenberg, aan de Straatweg en dus gunstiger gelegen. Er was reeds goedkeuring verkregen van Ged. Staten voor de aankoop van het andere stuk, maar ook voor dit nieuwe stuk kreeg men goedkeuring.

Tegen het einde van de vorige eeuw werd het duidelijk dat de begraafplaats aan de Herenstraat vol dreigde te raken. In november 1891 werd in de gemeenteraad een voorstel ingediend door notaris Mos tot sluiting van de begraafplaats. Vroeger lag de begraafplaats op een behoorlijke afstand van de kom der gemeente. Door de spoorweg en de tramweg en door de aanbouw van een aantal huizen was deze geheel binnen de kom der

gemeente komen te liggen. Roghair was tegen, omdat het hier ('dit kleine plekske grond') grond betrof waarin dierbare familieleden begraven lagen en omdat er geen directe noodzakelijkheid tot de aanleg van een nieuwe begraafplaats bestond. Het voorstel werd echter in januari 1892 met 5 tegen 4 stemmen aangenomen, de tegenstemmers waren: de raadsleden Recter, Roghair, Van Holst en de voorzitter.

In december 1895 werd naar aanleiding van een advies, uitgebracht door een door de gemeenteraad benoemde commissie, bestaande uit H.J.G. Mos (notaris), M.H. Ramondt en P.C. Boodt (huisarts,), een geschikte plaats voor een nieuwe begraafplaats aangekocht. De plaats lag niet te ver van de stad *en er was geen huizenbouw te verwachten*. Het was een perceel grond van 1 hectare, sectie G 698, gelegen aan de 'Achterbergsestraatweg bij de doornenboom naast het kampje van de gemeenteontvanger Cees van Voorthuizen', dat werd aangekocht van Arnoldus van Voorthuizen voor f 1500,-. Een andere omschrijving vermeldde 'gelegen aan de nieuwe straatweg naar Achterberg'. Deze begraafplaats bleef tot in de tachtiger jaren in gebruik, toen de Larikshof, tussen Remmerden en Elst, in 1981 werd geopend.

De in 1829 geopende begraafplaats aan de Herenstraat werd in 1937 gesloten. Het argument was dat er gedurende meerdere jaren niet meer was begraven en dat er binnen de gemeente nog twee algemene begraafplaatsen beschikbaar waren, waarvan één was gelegen in het gedeelte der stad, welke bovendien voldoende oppervlakte had. De laatste in een eigen graf begraven ingezetene was Pieter Stolp, begraven op 31 oct 1929. Daarna vond in 1933 nog een bijzetting plaats in het familiegraf van Schimmelpenninck, zie bij 2.

Dertig jaar na de officiële sluiting kon volgens de wet tot opruiming worden overgegaan. Een gesloten begraafplaats moest gedurende 10 jaar (thans 20 jaar) onaangeroerd blijven liggen, terwijl na die tijd de grond niet dieper mocht worden omgewerkt dan 0.5 meter, ten behoeve van bezaaiing of beplanting. Uitgraven ter meerdere diepte was binnen de tijd van 30 jaar niet geoorloofd zonder toestemming van G.S. Eigen graven (dus ook kelders) op een gesloten begraafplaats moesten, voor zover door nabestaanden in hun onderhoud werd voorzien, onaangeroerd worden gelaten.

In de tijd dat Belonje de begraafplaats bezocht moeten er zeker nog 33 grafstenen hebben gelegen, onder meer van mw. Klimmerboom-Wolters, (25-2-1852 - 25-10-1872), W.v.d. Weerd en M.W. van de Waal, C.E. Stark (geb. IJpendam 8-1-1811 - 7-4-1896).

In 1968 werd door de gemeente een saneringsplan uitgewerkt. Vele graven bleken verwaarloosd te zijn en het geheel leverde een slordige aanblik op. Er was toen nog een goed afsluitbaar hek om deze begraafplaats aanwezig, hoewel het rasterwerk flink beschadigd was.

Vermoedelijk konden van de meeste graven geen nabestaanden meer worden opgespoord. Slechts een klein aantal graven werd nog door de familie onderhouden. Deze graven werden door de gemeente met rust gelaten, de overige werden geruimd.

Van het familiegraf Schimmelpenninck werd in 1977 het gietijzeren hek, waarvan gedeelten waren afgebroken, verwijderd. De kettingen van het familiegraf Van der Meer van Kuffeler zijn in de loop der tijd verschillende malen vernieuwd. Wij moeten dus, in het algemeen, voorzichtig zijn met het trekken van conclusies, wanneer we uit het vergelijken van oudere beschrijvingen met een tegenwoordig waargenomen toestand gevolgtrekkingen willen maken.

Het park aan de Herenstraat

In het park, de voormalige begraafplaats, waren in augustus 1992 nog de volgende graven aan te treffen:

In het westelijk deel van het park, op een rij, liggen in noord-zuid richting de graven welke in het artikel van Belonje voorkomen onder de nummers 10, 11, 12, 15, 13 en 14. In een grasveldje, midden in het plantsoen gelegen, treft men de grafstenen aan van Simon Gorter (n° 1) en een niet door Belonje genoemde zerk van Van Eden en Sandbrink. Het familiegraf van de Schimmelpennincks ligt in het oostelijk deel, onder struikgewas en geheel oostelijk, tegen de haag die de erscheiding met de R.K. kerk vormt, een niet door Belonje vermelde grafkelder van de familie Van Nas. De grafstenen, door Belonje genoemd onder de n^o's 3, 4, 5, 6, 8 en 9 waren bij mijn inventarisatie in 1992 niet meer aanwezig.

De huidige toestand van de grafstenen wordt hieronder beschreven. Van alle stenen (met uitzondering van die van Van Nas), zijn de letters in recente tijd met behulp van zwarte verf bijgewerkt. Tevens worden in het

kort van een aantal families wat bijzonderheden en wetenswaardigheden vermeld. In het kader van dit artikel zou het te ver voeren en te veel tijd aan speurwerk vergen, om meer over de genoemde families mede te delen.

1. De steen van het graf van Simon Gorter bevindt zich in goede staat, de inscriptie is echter slecht leesbaar.

De aangifte van overlijden van Simon Gorter op het adres B 15 (=Grebbe) werd gedaan door Adrianus Beyer, logementhouder aan de Grebbe.

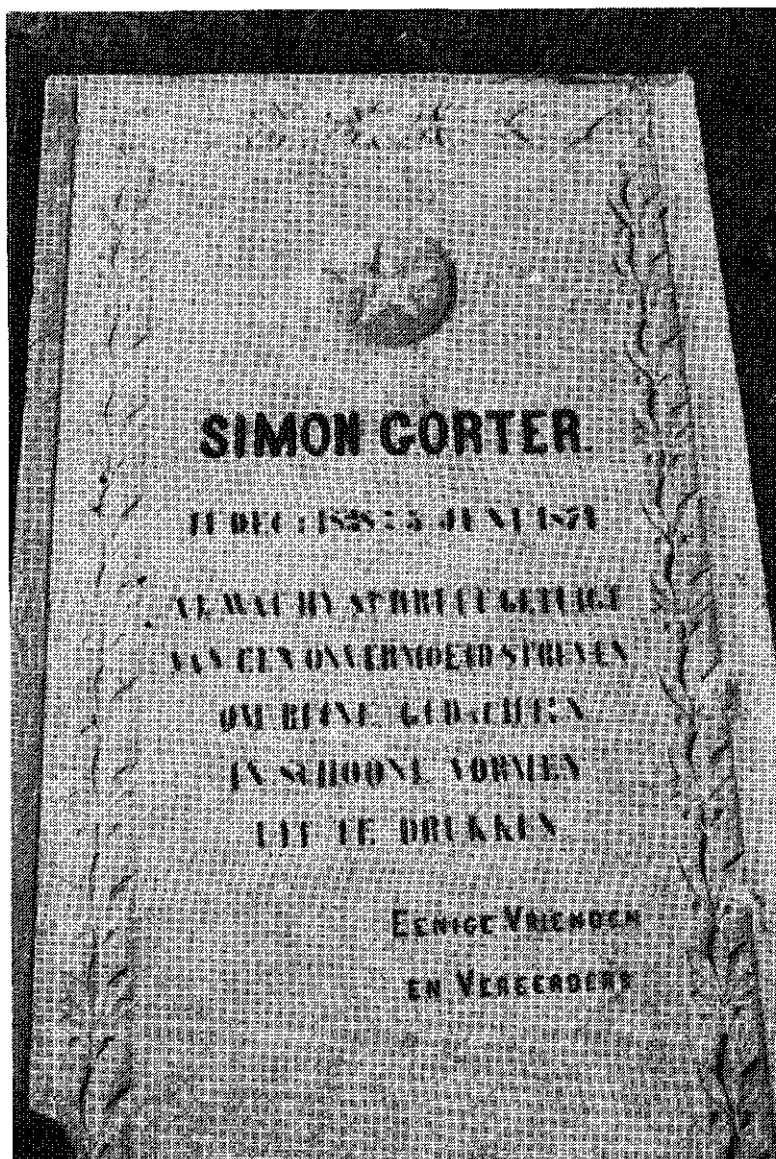
Een zoon van Simon was Herman Gorter, die later een bekend dichter zou worden.

In 1971 werd door de Rhenenaar P.H. van Os een artikel over Gorter geschreven in het dagblad 'De Vallei', waarin ook een foto van de grafsteen met het toen nog goed leesbare grafschrift. Uit het artikel haal ik aan, dat Gorter op 22-jarige leeftijd in Aalsmeer de kansel besteeg. Een jaar later trouwde hij en weer een jaar later werd de tweede standplaats, Wormerveer betrokken, waar zijn vijf kinderen, waaronder Herman, werden geboren. Simon leed aan long-t.b.c., waardoor hij regelmatig moest verzuimen. In 1864 vertrok het gezin naar Zuid-Frankrijk, waar Simon tot zijn verbazing genas. In 1866 weer terug in Wormerveer, schreef hij zijn 'Arcachon', gepubliceerd in 'De Gids' van 1867 en in 1954 herdrukt. Toch werd hij in het vochtige Wormerveer weer ziek, waardoor hij zich in 1869 gedwongen zag met emeritaat te gaan. In de volgende twee jaar kwam hij regelmatig in Rhenen waar hij zich in de buurt van de Grebbe goed voelde. In Amsterdam werd hij hoofdredacteur van het pas opgerichte 'Het Nieuws van de Dag'. Een blijvende vestiging in Rhenen was wegens de kosten niet haalbaar. Toch overleed hij hier, toen hij in juni 1871 weer in hotel De Grebbe verbleef. Dr. Garnt Stuiveling heeft in 1940 zijn brieven gepubliceerd en van commentaar voorzien.

Uit culturele overwegingen wordt de steen thans door de gemeente in de bestaande toestand op de begraafplaats gehandhaafd.

2. In de grafsteen van de familie Schimmelpenninck bevinden zich enkele min of meer grote scheuren. De letters zijn goed leesbaar.

Jhr. G.J.A. Schimmelpenninck was 41 jaar lang burgemeester van Rhenen (van 1882-1923), zie zijn foto in 'Achter Berg en Rijn' (verder afgekort ABR), afb. 658. Hij woonde met zijn familie op Heimerstein. Ter gelegenheid van zijn 25-jarige, en zijn 40-jarig jubileum zijn grote feesten in Rhenen gehouden. De Burg. Schimmelpenninckstraat is naar hem vernoemd.

Het graf van Simon Gorter.

10. De grafsteen van de familie Sandbrink is in goede staat.

We weten niet welke leden van de familie hier liggen. D.F. Sandbrink (1792-1878) werd in 1849 apotheker en hij vestigde zich alhier in 1886. Zie zijn foto in ABR afb. 662. Zie verder bij 15.

11. De grafsteen van de familie Van Holst bevindt zich eveneens in goede staat. Zie bij 13.

12. De grafsteen van de families Roghair en Ramondt is in goede staat.

Johannes Ramondt (geb. 1796 te Ochten), was wethouder, zijn zoon Gerrit Jacob (geb. 1823 te Rhenen) was winkelier en koopman, een andere zoon Marius Hendrik was eveneens koopman en daarnaast raadslid, allen te Rhenen.

Christiaan Roghair (geb. ca. 1762 te Rhenen), was reeds vóór 1830 apotheker in de Herenstraat. Hij woonde er ongehuwd (in?) bij Gerardus de Vrind. Christiaan overleed te Rhenen als stedelijk ontvanger. Daarvoor had hij zijn apotheek overgedaan aan Cornelius Elias Stark (geb. Ipendam, ca. 1812), gehuwd met Johanna de Vrind. Stark werd als apotheker weer opgevolgd door Jan Jacob Post (zie ABR afb. 299 en 337). De apotheek bleef tot mei 1940 steeds in hetzelfde pans in de Herenstraat.

Pieter Huybert Roghair (geb. 1806 te Alkmaar, overl. Rhenen 1872) was houtkoper. Gerrit Jacob Roghair (geb. 1833-1906 te Rhenen) was aanvankelijk houtkopersleerling, later gemeenteontvanger te Rhenen. Van 1871-1882 was hij burgemeester, daarna raadslid van Rhenen. Een foto van hem staat in ABR afb. 657. Zijn broer Christiaan (geb. 1829) was apothekersbediende, hij stierf in 1857 te Nijmegen. Twee ongehuwd gebleven zusters Hendrika Petronella Huijberta (1849-1908) en Adriana Didrika (1842-1905) waren in Rhenen de laatste vertegenwoordigers van het geslacht Roghair. Zij bewoonden aan het eind van hun leven de woning (A 353), die bekend is geworden als het huis van tandarts Van der Spoel aan de F.v.d. Paltshof, in 1989 afgebroken om plaats te maken voor het bouwwerk met de 12 luxe appartementen.

De Roghairweg is naar deze familie vernoemd.

13. De grafsteen van de families Van Doesburgh en Van Ingen is in goede staat.

Van Doesburgh was in de vorige eeuw alhier een bekende familie. Everardus (geb. Tiel 1778) woonde in de Herenstraat, waar een leerlooierij was gevestigd. Als leerlooier was op hetzelfde adres ingeschreven zijn zoon Gerrit Roelof van den Berg(h) van Doesburgh, geb. 1807 te Rhenen.

Andere op hetzelfde adres wonende zusters en een broer van Gerrit Roelof (resp. geboren 1805, 1809, 1817, 1823) heetten slechts Van Doesburgh. Gerrit Roelof stierf ongehuwd in 1887. In hetzelfde huis aan de Herenstraat woonden later leden van het geslacht Van Ingen, neven en nichten van Van Doesburgh. Een bekende telg was Everardus van Ingen, geb. 11-11-1846 te Rhenen. Hij werd koopman te Rhenen. In 1875 trouwde hij met Geurardina Constantina Arnolda van Holst, dochter van D.M.A. van Holst, een bekend korenhandelaar te Rhenen. Het derde kind van het echtpaar was Cornelis Johannes van Ingen, geb. 1889, die later een bekend raadslid in Rhenen zou worden. Hij nam de naam Van Holst van Ingen aan omdat de naam Van Holst dreigde uit te sterven. Een zoon Cees werd notaris.

14. De grafsteen van De Blocq van Kuffeler is in goede staat. Dit graf was oorspronkelijk omgeven door acht pilaartjes, elk door middel van een gesmeed ijzeren ketting met elkaar verbonden. Hiervan is thans één pilaar verdwenen en er zijn nog 5 kettingen tussen pilaren, en een losse ketting aanwezig.

Wie er in dit familiegraf begraven liggen, is niet meer te achterhalen. Rhenense leden van deze familie waren: Jacob Weldijk van der Meer van Kuffeler, geb. 4-9-1823 te Gouda, wijnkoper. J.C.A. v.d. Meer van Kuffeler (geb. 1818, uit Rhenen vertrokken 1866) was in 1852 een van de ondernemers, die in Elst de Plantage Willem III stichtte waar hoofdzakelijk tabak werd geteeld. Samen met mr. G.J.D. Hondius werd in 1875 een afdeling van de Maatschappij tot Nut van het Algemeen opgericht, met een eigen spaarbank en bibliotheek.

Jaques Anne Francois (een zoon van J.C.A.), geb. 6-6-1850 te Rhenen, richtte omstreeks 1860 in Rhenen de eerste sigarenfabriek op.

Victor Jean Pierre, geb. te Rhenen op 22-3-1879, droeg later de naam De Blocq van Kuffeler en onder deze naam is hij als waterstaatsingenieur bekend geworden. Hij had een belangrijke functie bij de drooglegging van de Zuiderzee en hij werd tenslotte directeur-generaal van de Zuiderzeewerken.

15. De steen van het familiegraf van Leccius de Ridder verkeert in goede staat.

16. Een liggende zerk, rechtsboven gebarsten, met redelijk leesbare tekst, met zwarte verf opgewerkt:

HIER RUSTEN / JOHANNA VAN EDEN / ? ?BR 1870 / HAAR ECHTGENOOT
/ FRANCISCUS GERHARDUS / SANDBRINK / 22 SEPT. 1847 / EN HUNNE
DOCHTER / GERHARDA MARIA / SANDBRINK / WED. A.B. JACOBSON
/ 19 MRT 1859

Johanna van Eden is overleden op 27-2-1840. Een latere toevoeging in het overlijdensregister vermeldt over haar 'zich ook genoemd hebbende Johanna Hunsler en Johanna Hondzler'. Haar vader was een Van Ede (voornaam onbekend) uit Utrecht, haar moeder Geertruida Seppe, uit Pruisen.

De aangifte van overlijden op 18 september 1847 van F.G. Sandbrink, oud 75 jaar, gepensioneerd officier, weduwnaar van Johanna van Ede, geboren en gewoond hebbend te Rhenen, werd gedaan door Jacobus Gerardus Sandbrink, 51 jaar, wethouder van Rhenen en wonende te Rhenen, neef van de overledene en Dirk Adriaan Sandbrink, 32 jaar, fabrikant van touwwerk, wonende te Wageningen, als zoon van de overledene.

Gerharda Maria stierf op 55-jarige leeftijd, zij was dochter van F.G., geboren te Gemen in Pruisen en bij overlijden weduwe van Antonie Bernard Jacobson. Naar ik vermoed kwam zij reeds als weduwe in Rhenen te wonen, omdat er van Jacobson niets in de burgerlijke stand te vinden is.

17. Een liggende zerk in goede staat, niet bijgewerkt:

GRAFKELDER / VAN DE FAMILIE / VAN NAS / 1891

De familie Van Nas kwam uit Nijmegen. De Rhenense Antonia Anna Hendrika Budding kwam in 1859 als de weduwe D. van Nas met haar kinderen in Rhenen te wonen. Hieronder was haar zoon Willem Johan, geboren te Nijmegen in 1844. Hij kreeg een baan op de gemeentesecretarie, in het bevolkingsregister staat hij als 'grondeigenaar' vermeld. Het was een wat zonderlinge, doch zeer vrijgevig man. Zo waren de huisjes aan de Driehoek (hoek Nw. Veenendaalseweg/Oude Dijksestraat), en het inmiddels afgebroken rijtje in de Vinkenbuurt (hoek Cuneraweg/Boslandweg in Achterberg schenkingen van hem aan de Diakonie. Naar hem werd de Willem van Nasstraat vernoemd.

De familie is in ABR op afb. 362 te zien en Willem nog eens op afb. 360.

Literatuur:

Deys, H.P., *Achter Berg en Rijn, Over boeren, burgers en buiten lui in Rhenen*, Rhenen, 1981 (hierboven afgekort ABR)

Gemeentearchief Rhenen, raadsverslagen, bevolkings- en overlijdensregisters

BOEK OVER RHENENSE JEUGD IN DE 50-ER JAREN

Dit jaar is het precies 35 jaar geleden, dat er een nieuwe Openbare Lagere School, de zogenaamde "Halschool", aan de Acacialaan in Rhenen officieel in gebruik werd genomen. Tien jaar geleden kwamen in september vele oud-leerlingen, die in 1957 naar deze school gingen, bij elkaar om toen het 25-jarig jubileum te vieren en herinneringen uit hun jeugd op te halen.

Wat men toen nog wel eens hoorde, was dat het een leuk idee zou kunnen zijn om deze herinneringen uit de 50-er jaren eens op te schrijven en te publiceren. Ons verenigingslid Ad de Jong, die zelf indertijd kort op deze Halschool heeft gezeten, heeft deze suggestie opgepakt en heeft een proefuitgave doen verschijnen van een boek met de titel:

"VÂN WIE BINDE GIJ D'R ÎN? - Rhenense jeugd in de 50-er jaren".

Het boek verschijnt onder auspiciën van onze Historische Vereniging als Nummer 4 in de Historische Heuvelrug-reeks.

Hoewel het hier weliswaar gaat om een stukje "jonge Rhenense geschiedenis", blijkt dat de 50-er jaren toch een markante periode vormden, waarin veel veranderde, ook in het stadje Rhenen.

De proefuitgave is allereerst bedoeld om de belangstelling voor een dergelijk boek over Rhenen te peilen. Leden van onze vereniging kunnen in het bezit komen van dit boek (62 pagina's met illustraties, A4 formaat) door f 12,50 over te maken op girorekening 1514498 t.n.v. A.J. de Jong te Voorthuizen.